

УДК 338.439.5:664.1

*С. М. Валявський,
к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємства та
управління персоналом Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка
С. А. Прудка,
студентка Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*

ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОГО РИНКУ ЦУКРУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ЕКСПОРТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УКРАЇНИ

*S. N. Valyvskiy,
candidate of economic sciences, senior teacher of department of
economy of enterprise and management of the personnel of the Poltava
national technical university of the name of Yuriy Kondratuka
Y. A. Prudka,
Student of the Poltava national technical university of the name of Yuriy Kondratuka*

WORLD MARKET OF SUGAR AND PROSPEKT OF EXPANSION OF EXPORT CAPACITIS OF UKRAINE TENDENCIES

Представлені результати аналітичного огляду тенденцій світового ринку цукру та України, а також країн ближнього зарубіжжя (Російської Федерації, Білорусії): виробництво, пропозиція, попит. Досліджені експортні можливості України та сформульовані заходи економічного та організаційного характеру для їх реалізації.

The are results of analytical review of tendencies of the market of the production of sugar in the world, Ukraine, countries of near abroad (Russian of Federation, Belarus). Their production, suggestion, demand are presented. The export capacities of Ukraine were analyzed and economical and organizational events were formed.

Ключові слова: цукор, цукровий буряк, тростинний цукор-сирець, виробництво, світовий ринок, експорт, імпорт.

Keywords: sugar, sugar beet, raw cane sugar, production, world market, export, import.

Постановка проблеми. Цукор є сировинним, стратегічним товаром, попит на який слабо еластичний за ціною. Аналіз динаміки виробництва і споживання в цілому дає підстави припускати, що світовий ринок цукру буде розвиватися досить активно. Однією з головних тенденцій розвитку світового ринку цукру є зміна структури споживання, спостерігається збільшення попиту на цукор з боку підприємств харчової промисловості і зниженням споживання серед населення, а також зростаюча роль виробництва етанолу. Актуальним є питання оцінка експортних можливостей України.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розширення експортних можливостей України на світовому ринку цукру досліджували відомі вчені та практики: О.Багачеренко [1], О.Заєць [2], М.Коденська [6], В.Слюсар [4] та інші [3,5].

Мета статті полягає у висвітленні результатів аналізу тенденцій світового ринку цукру та перспектив розширення експортних можливостей України.

Вислаб основного матеріалу. В умовах глобалізації світовий ринок цукру зазнає значних змін внаслідок великих геополітичних процесів і структурних реформ окремих країн, спрямованих на розвиток сільського господарства як найважливішої галузі економіки. Аналізуючи економічні аспекти світової цукрової промисловості, слід брати до уваги складний характер взаємозв'язків, що визначають структуру споживання і виробництва цукру. Більш того, слід враховувати сезонний характер виробництва даного виду продукції, основний вплив на який чинять погодні умови.

Загальний обсяг світового виробництва цукру за два століття – з моменту початку його промислового виробництва в кінці XVIII-початку XIX ст., збільшився практично у 600 разів. Так, якщо 1800 р. в світі було вироблено 245 тис.т цукру, то вже до 2000 р. світове виробництво цукру досягло позначки 130 млн.т. Значний ріст був пов'язаний, насамперед, зі збільшенням площ посівів під цукрові буряки, так і під тростину по всьому світу, а так само з розвитком науково-технічного прогресу, що дозволило повністю механізувати технологію вирощування цукрових буряків, а процес вироблення цукру з неї – більш продуктивним.

Аналіз динаміки світового виробництва цукру, показує, що істотними виявилися і зміни глобальної картини зазначеного ринку на межі XX-XXI ст. У 1980 р. на трьох найбільших гравців припадало 30% світового ринку цукру. Так, лідером був СРСР, на цукрових заводах якого виготовлялось 10 млн. т цукру на рік, на другому місці знаходився Бразилія з обсягом виробництва в 8,5 млн. т, Куба була третьою з показником 6,8 млн. т. Через 10 років, у 1990 р. на друге місце стрімко вирвалася Індія, збільшивши виробництво на 65%. Індія на той час займала близько 10% світового ринку цукру, незначно поступившись СРСР. Динамічне нарощування виробництва було пов'язане з комплексом реформ, проведених урядом Індії на початку 90-х р. Оскільки сільське господарство традиційно відіграє важливу роль в економіці країни – частка зайнятих у цьому секторі в 1990 р. перевищувала 50%, то не дивно, що в ході реформ 25% всіх посівних площ країни було відведено під цукрову тростину.

В 2000 р. відбулася кардинальна зміна парадигми розвитку світового ринку цукру. Основними виробниками цукру стали Індія, Бразилія і новостворений Європейський Союз. Куба, яка колись займала третє місце за обсягом виробництва цукру, опинилася на 9 позиції. Падіння виробництва цукру на Кубі почалося у 1991 р. з розпадом СРСР і розпуском Ради Економічної Взаємодопомоги. Припинення іноземних капіталовкладень та іншої зовнішньої допомоги, різке скорочення поставок добрив і палива, скасування надзвичайно вигідного для Куби зовнішнього торговельного режиму поглинуло країну у глибоку економічну кризу. З 156 заводів по переробці цукрової тростини, що функціонували на початку 90-х років, більшість було розукомплектовано і закрито. Криза кубинської цукрової промисловості донині залишається непереможною, в даний час роботу здійснюють лише 52 цукрових заводи країни.

Розпад Радянського Союзу призвів до того, що на ринку цукру з'явилися два нових гравця – Росія і Україна. Однак, частка обох країн у світовому виробництві не перевищувала 2,5% у 2000 р.

У 2013 р. пріоритети на світовому ринку цукру знову змінилися. За даними Мінсільгоспу США в 2013 р. на Бразилію, Індію, Таїланд і Китай припадало близько 50% виробництва цукру. Лідером з виробництва цукру стала Бразилія, виробляючи майже чверть від сумарного обсягу солодкої продукції. У 2013 р. Бразилією було вироблено 39,6 млн. т цукру, що на 57% більше рівня 2000 р. Другим найбільшим виробником цукру в світі в 2013 р. стала Індія, займаючи 17% світового ринку. В країні було вироблено 28,3 млн. тон, що перевищило показники 2000 року на 8,3 млн. або 28%.

На країни Євросоюзу в 2013 р. припадало 9% від сумарного обсягу виробництва цукру в світі. Цукрові заводи 27-ми країн ЄС виробили 15,3 млн. т цукру в 2013 р., на 15% менше, ніж було вироблено в 2000 р. Зниження обсягів було зумовлене введенням квот на виробництво цукру за рішенням СОТ у 2005 р.

Варто також відзначити роль таких країн, як Китай і Таїланд, частка яких в обсязі світового виробництва цукру в 2013 р. склала 13%. Багато в чому такі тенденції щодо нарощування виробництва цукру були обумовлені збільшенням посівних площ під тростину і цукровий буряк, а також зростанням врожайності цукровмістких культур за останнє десятиліття.

Активне нарощування обсягів виробництва цукру в світі і переважно в країнах Південно-Східної Азії пов'язано, насамперед, із збільшенням їх внутрішнього сукупного споживання. У 2013 р. на країни, що розвиваються, припадало 75% світового споживання цукру. Як очікується, саме ці країни в осяжному майбутньому будуть визначати світовий попит на цукор.

Споживання цукру в світі стабільно зростало протягом останніх десяти років в середньому на 1,5-2% в рік. Така динаміка зумовлена переважно зростанням доходів населення, зростанням самого населення та переходом на інший раціон харчування. Однак, ще жодного разу попит на цукор не перевищив цього пропозицію.

На першу десятку країн-споживачів цукру припадає 64% від загального світового споживання. У 2013 р. світове споживання цукру досягло рекордного передкризового рівня 2007 р. і склало 160 млн. т цукру в рік. Індія займаючи друге місце по виробництву цукру і одночасно виступає його найбільшим споживачем. У 2013 р. Індія споживала 25 млн. т цукру, що в 2 рази перевищує рівень 1990 р. Тенденція зростання споживання цукру в Індії частково обумовлена тим, що для обсягів виробленої цукрової тростини в цій країні характерною є циклічність: після 3-4 років високого рівня врожайів слідують 2-3 роки низьких. У періоди спаду виробництва баланс попиту та пропозиції в країні погіршується і споживання зростає.

За останнє десятиліття також відбулося ряд структурних змін у сфері зовнішньої торгівлі цукром, що вплинули на еволюцію торгових моделей на світовому ринку. Реформа цукрового режиму в Європейському Союзі в 2005 р. призвела до суттєвого – на 6-7 млн. т – падіння обсягів експорту очищеного цукру, оскільки квоти на його виробництво поступово скорочувалися, і в результаті були доведені до рівня нижчого за внутрішній попит. Внаслідок цього експортні поставки з ЄС в 2013 р. скоротилися в 2,5 рази у порівнянні з 1990 р. ЄС з потужного нетто-експортера рафінованого цукру перетворився на найбільшого імпортера, головним чином цукру-сирцю, для його подальшої переробки та реалізації на внутрішньому ринку.

Аналізуючи розвиток міжнародної торгівлі цукром в 1990-2013 рр. варто відзначити скорочення значущості Куби в географічній структурі експорту. У 1990 р. Куба була найбільшим експортером цукру із загальним обсягом експорту 3,8 млн. т, займаючи 13%-у частку в світовому експорті цукру. Проте внаслідок низки внутрішніх економічних проблем і зміни геополітичної розстановки сил на світовій арені, в 2013 р. Куба посідала останньою стрічку в десятці найбільших експортерів цукру.

Також слід звернути увагу на Таїланд, який за зазначений період збільшив обсяги експорту в 3 рази, ставши другим за величиною експортером цукру. У 1990 р. Таїланд перебував на четвертій позиції за обсягом експорту цукру, в 2013 р. Таїланд відвантажив за межі країни 7,3 млн. т цукру, або 13% світового експорту. Суттєве збільшення обсягів експорту в Таїланді пов'язано зі збільшенням посівних площ цукрової тростини.

Зростаюча концентрація експорту цукру в окремих країнах відбувається не без ризику для його виробників, оскільки обсяги світового експорту все більше залежать від умов вирощування культури в кожній конкретній країні. У зв'язку з тим, що найбільшим світовим експортером цукру протягом 2000-2013рр. була Бразилія з 50%-ю часткою світового експорту, то від результатів посівної кампанії в цій країні у багато в чому залежить динаміка та структура світового експорту. Стримуючим фактором є те, що більша частка цукрової тростини в Бразилії використовується для виробництва етанолу. Більшість цукрових заводів країни мають потужності як для виробництва цукру, так і етанолу. Бразилія є єдиним експортером, який може диверсифікувати протягом року 5-10% потужностей або на переробку цукру, або на переробку етанолу, реагуючи на зміни в рівні рентабельності між двома продуктами кінцевого використання. В залежності від волатильності ринків цукру і етанолу Бразилія визначає масштаби виробництва і експорту обох товарів.

Географічна структура світового імпорту також зазнала деякі зміни. У радянський час Україна славилася цукровою галуззю – працювали 192 цукрових заводи, на яких вироблялось понад 5 млн. т цукру, Україна виробляла цукор для всього СРСР. На жаль Україна не змогла утримати позиції на ринку цукру. В останні роки цукор виробляється в основному для внутрішніх потреб. Україна за роки незалежності втратила частину експортних ринків, оскільки держава практично усунулась від підтримки галузі. Станом на 20 листопада 2014 р. в Україні працювало лише 39 цукрових заводів (в 2013 р. – 28), цукрові буряки зібрані на площі 321 тис. га, урожай складає 14,8 млн. т, середня врожайність – 460 ц/га, що на 14,6% більше, ніж торік. З початку виробництва перероблено 11,7 млн. т цукрових буряків і вироблено 1,64 млн. т цукру. Наразі слід зазначити, в Білорусії функціонують чотири сучасних цукрових заводи. Протягом останніх десяти років вони подвоїли свою продуктивність. До 1996 р. Україна експортувала цукор в Білорусію, в подальшому сусіди самі стали везти цукор до нас. Сьогодні Білорусія успішно продає його й іншим країнам – Росії, Казахстану, Китаю. Все це тому, що лобіюванням інтересів цукрових заводів займається держава.

В 1997 р. при розробці закону про регулювання ринку цукру в Україні за основу були взяті норми європейського законодавства – введені квоти на виробництво цукру і буряків, а також мінімальні ціни на сировину та вироблену продукцію. Сама по собі ідея правильна, але для українського ринку в нинішніх умовах господарювання вона не вирішує проблем галузі, оскільки в жодній країні, крім України, виробник самостійно не виробує для своїх потреб буряки і не доставляє їх на переробку. Ціни займаються фермери та сільськогосподарські виробники. Держава встановлює квоту і ціну на сировину, вироблену в рамках цієї квоти. Таким чином, нвідсутній надлишок виробництва, ціни залишаються стабільними і збалансованими.

Насьогодні у парламент внесений черговий законопроект, що стосується правил гри на ринку цукру. Пропонується прибрати квоту на вирощування буряків і виробництво цукру, скасувати мінімальні ціни на цукор і буряк, а також знизити до 5% ввізне мито на імпортний цукор. Таке рішення остаточно може знищити цукрову галузь України. Всі розвинуті країни застосовують жорсткий режим захисту своїх виробників і ринку цукру. В Німеччині, Франції, Іспанії, Данії, активно працює схема державного регулювання ринку цукру, що забезпечується насамперед заходами зовнішньоторговельного спрямування.

Практично всі держави намагаються підтримувати національних виробників, встановлюючи митні обмеження з метою забезпечення вигідного для них рівня внутрішніх цін. Так, США, країни ЄС, Японія в такий спосіб підтримують внутрішні ціни на цукор на рівні, що значно перевищує світовий. Ціни на цукор у країнах, що застосовують заходи захисту внутрішнього виробництва, майже в два рази перевищують середньосвітові ціни на цукор. Навіть такі країни, як Бразилія, Таїланд і Австрія, що є нетто-експортерами цукру, підтримують власних виробників цукру, незважаючи на низьку собівартість його виробництва.

На наш погляд, на в найбільшій час наша країна повинна виробляти рівно стільки цукру, скільки споживає. Слід відмовитися від ілюзії, що Україна – світовий виробник цукру. Так, Україна може постачати цукор на зовнішні ринки, але тільки за умови, що буде виробляти продукт європейської якості. Реальними та потенційними споживачами цукру, виробленого в Україні можуть бути близькосхідні країни (Грузія, Ліван, Сирія, Ірак, ОАЕ), країни Митного Союзу (Казахстан, Росія), СНД (Киргизстан, Узбекистан, Туркменістан, Вірменія, Азербайджан, Таджикистан), ЄС. Експортним можливостям України може сприяти те, що, що в близькосхідних країнах щорічне споживання цукру збільшується на 2,5%, ринок цукру Росії, країн СНД є стабільно дефіцитним, до того ж з країнами СНД діє безмитний режим експорту, з ЄС досягнуті домовленості про експорт без мит 20 тис. т цукру на рік. Стримуючим фактором для торгівлі цукром з близькосхідними країнами та країнами СНД слід вважати наявність сильних конкурентних позицій Білорусії та Росії, на ввіз цукру до країн ЄС та Митного Союзу встановлені високі ставки мита – відповідно 300 Євро/т та 300 доларів США/т. Суттєвим є також політичний фактор «торгової війни» з Росією.

Для виробництва цукру європейської якості потрібні інвестиції для модернізації цукрових заводів. Адже зараз в Україні в середньому витрачається 40 куб. м газу на переробку 1 тони буряків, а в Європі – 12 м.куб. Наразі лише окремі українські заводи виробляють цукор, відповідний ДСТУ, лише окремі агрохолдинги («Астарт», «Промінвест») вкладають гроші у модернізацію та зниження енергоємності, інші просто підтримують виробництво.

При розробці механізмів залучення інвестицій слід враховувати специфіку роботи цукрової галузі – сезонність виробництва. У короткі строки на її підприємствах виробляється великий обсяг продукції і її потрібно швидко продати. Але значна пропозиція цукру породжує зниження ціни на нього. Тому інвестиції у цукрове виробництво вкладаються поступово. Враховуючи досвід проведення реконструкції цукрових заводів, можна стверджувати, що оптимальний період вкладень – чотири роки. Це не означає, що завод не в змозі впровадити інвестиційну програму за рік або два (наприклад, перевести ТЕЦ з газу на вугілля). Може, але повернення цих грошей все одні приватителе декілька років. Розміри інвестування в один завод, щоб зробити його конкурентоспроможним залежать від кожного конкретного випадку. Разові великі інвестиції для зниження енергоємності, підвищення ефективності виробництва, суттєвого підвищення якості цукру становлять мінімум 5-7 млн. доларів в один завод. Але на цьому інвестування не слід згортати, воно має бути постійним і плановим.

Висновки.

1. Цукор є сировинним, стратегічним товаром, попит на який слабо еластичний за ціною. Аналіз динаміки виробництва і споживання в цілому дає підстави припускати, що світовий ринок цукру буде розвиватися досить активно. Оскільки цукор є сезонним продуктом, то на стабільність цін на нього розраховувати не доводиться.

2. Однією з головних тенденцій розвитку світового ринку цукру є зміна структури споживання, спостерігається збільшення попиту на цукор з боку підприємств харчової промисловості і зниженням споживання середнаселення, а також зростаюча роль виробництва станолу.

3. Розширити експортні можливості України на світовому ринку цукру можливо лише за умов інтеграції зусиль на всіх управлінських рівнях: створення довгострокової програми розвитку галузі; відновлення членства в Міжнародній організації цукру; використання очевидних переваг регіональної економічної інтеграції; повноцінного застосування системи квотування; залучення інвестицій для модернізації техніко-технологічної бази галузі, забезпечення технічних, санітарних та фітосанітарних норм екологічності виробничих процесів та продукції у відповідності до міжнародних вимог.

Література.

1. Заец А.С. Сахарная промышленность в Украине: становление, развитие, реструктуризация / А.С. Заец— К: Наукова думка. — 2001. — 327 с.
2. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку / Саблук П.Т., Коденська М.Ю., Власов В.І. та ін. / за ред. П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ «ІАЕ». — 2007. — 390 с.
3. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / Шпичак О.М., Боднар О.В., Кобута І.В. та ін. / за ред. О.М. Шпичака. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2009. — 406 с.
4. Багатуренко О.С. Ринок цукру та організація його виробництва // О.С. Багатуренко / Цукор України. — 1993. — № 4. — С.8-11.
5. Стасіневич С. А. Аналітичний огляд ринку цукру, цінова ситуація на початку 2014 р. // Цукор України / С.А.Стасіневич — 2014. — № 2. — С.14-17.
6. www.agroperspectiva.com
7. www.saharonline.ru
8. www.sugar.ru

References.

1. Sabluc P.T., Kodenska M.U. and Vlasov V.I. (2007), Sugar beet production Ukraine : Problems of revival, development prospects, K.: NNN «ІАЕ».
2. Shpichac O.M., Bondar O.V., Cobuta I.V. (2009), The system of organizational and economic mechanisms of the major agro-food crop subsectors Ukraine, K, "Nichlava".
3. Zaets A.S. (2001), Sugar industry in Ukraine: formation, development , restruktoryzatsiya, K, Naukova dumka.
4. Bagaturenco A.S. (1993), The sugar market organization and its production Tsucor Ukraina, vol. 4, pp.8-11.
5. Stasinevich S.A. (2014), Analytic review of the sugar market , the price situation in early Tsucor Ukraina, vol. 2, pp. 14-17/
6. www.agroperspectiva.com
7. www.saharonline.ru
8. www.sugar.ru

Стаття надійшла до редакції 20.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"